

BALOGH KATALIN¹ – HEIDI SALAETS²

¹KU Leuven, Alkalmazott Nyelvészet Intézet

E-mail: katalin.balogh@kuleuven.be

<http://orcid.org/0009-0006-5857-8683>

²KU Leuven, Alkalmazott Nyelvészet Intézet

E-mail: Heidi.salaets@kuleuven.be

<http://orcid.org/0000-0002-0148-4188>

Balogh Katalin – Heidi Salaets:

Szerinted minket most lehallgatnak? Idegen nyelvű telefonbeszélgetések hatósági lehallgatása
Do you think we are being bugged? Interception of foreign language phone calls by the authorities
Alkalmazott Nyelvtudomány, Különszám, 2024/3. szám, 44–57.
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.K.2024.3.003>

Szerinted minket most lehallgatnak? Idegen nyelvű telefonbeszélgetések hatósági lehallgatása

Do you think we are being bugged? Interception of foreign language phone calls by the authorities

Intercept interpreters or Forensic Linguistic Tap Experts (FoLiTE_x, Salaets & Balogh, 2018) have gained importance in law enforcement in times of the communication technology ‘boom’. Their visibility has not experienced the same evolution: the (in)visibility of intercept interpreters is variable (Capus & Griebel, 2021) and terminology fuzziness reflects the multiplicity of their tasks (Drugan 2020), ranging from transcribing and interpreting to investigative activities. Moreover, the fact that there is no specific professional organisation of intercept interpreters and the discrete nature of their work make the study of their transfer strategies almost impossible (Capus & Havelka, 2021). And what about injustice arising from unreliable transcripts of tapes? (Fraser & Konishita, 2021). It becomes obvious that training, specialization and work protocols are required because assignments exceed T&I expertise (Lai, *forthcoming*). In what follows, we address three intertwined issues. Firstly, lawful interception in criminal justice often requires translation or interpreting due to linguistic diversity, yet ambiguity persists regarding the terminology for those facilitating language transfer in interception. We will adopt the expression *intercept interpreter*, which is currently the most commonly used term. Secondly, this terminological ‘muddle’, in turn, underscores the multifaceted nature of the intercept interpreter’s tasks (Capus & Havelka, 2021) – including transcription, interpreting, and investigative activities. Lastly, the objectives of lawful interception itself must be screened: these can be investigative (to prove facts in an alleged crime) or forensic (presented as evidence in court). The aim of this paper is therefore twofold: to add evidence to the scarce research and to present, as a result, a concrete specialization course which covers the training need in this specific area. On the one hand, a presentation of the intercept interpreter’s tasks, role, boundaries and cooperation with the legal professionals are presented; on the other, the specific training, the existence of a specific code of ethics and recognition of the profession will be obtained. We agree that the complex multi-tasked nature or the ‘multiplicity’ of the ‘interception task’ requires a training course, and in this we adhere to a multi- and transdisciplinary approach. In our paper, we will outline the principles of a training course based on the findings and experiences we collected previously due to cooperation with legal professionals and intercept interpreters.

Keywords: interception, interpreting, public service, specialized skills, training

1. Bevezetés

A lehallgatás nem újkeletű jelenség. Gondoljunk csak a háborús technikai hírszerzés ezen formájára. A *Mások élete* című német film éppen a lehallgatás folyamatába, valamint eszközeibe engedett bepillantást. A jogi keretek között történő rendőrségi lehallgatás gyakorlatilag ugyanezt jelenti, csupán az eszközök váltak modernné, a szalagos és kazettás magnót felváltotta egy szoftver, amely a telefonos szolgáltatók hozzájárulásának köszönhetően lehetővé teszi többek között a telefonbeszélgetések lehallgatását, rögzítését és lelassított újbóli meghallgatását, valamint átírását. Az igazságügyi és a rendőri nyomozás során mindez elengedhetetlen, hiszen egyrészt előmozdítja a nyomozást, másrészt pedig az átírat bizonyítékként szolgál a bírósági eljárásban. A jogi szakirodalom rengeteg figyelmet szentel a lehallgatásnak, illetve különböző aspektusainak, legyen szó a jogi keretek meghatározásáról, az európai tagországok közötti együttműködésről, közös továbbképzések szervezéséről vagy a kihívások együttes legyőzéséről. Ezen felül számos európai irányelv – 95/46/EC, 2002/58/EC, 2006/24/EC – rendelkezik az egyén szuverenitásáról, az elektronikus hírközlési adatvédelemről, valamint az adattárolásról, részletesen kitérve a mód és tartam kérdéseire is.

Ezek a rendelkezések, irányelvek, jelentések azonban minden egyes alkalommal megfelelnek arról a tényről, hogy ezek a lehallgatások javarészt nem a hatósági eljárás nyelvén, hanem idegen nyelven zajlanak. Ebből következően egyértelműen felmerül a kérdés: ki az a személy, aki ezeket a lehallgatásokat fordítja. Hiszen egy rendőr – még ha több idegen nyelven ért és beszél is –, nem feltétlenül kompetens fordító és/vagy tolmács is egyben. Mellesleg a lehallgató tolmács heteket dolgozik egy-egy ügyön a rendőrrel együtt gondolkodva, őt állandóan újabb információkkal ellátva. Ez a tény természetesen nagyban befolyásolja a tolmácsokra vonatkozó etikai kódexet is, amelynek legfontosabb alapelvei a semlegesség, pártatlanság, teljesség, titoktartás, átláthatóság és professzionalizmus. Ezek közül a titoktartás, az átláthatóság és a professzionalizmus nem módosul. A többi alapelv azonban igen. Az alábbiakban erre a rendkívül fontos témára is röviden kitérünk. Tanulmányunkban e láthatatlan fordító/tolmács nyomába eredünk, és bemutatjuk, milyen kihívásokkal kell szembenéznie, milyen kompetenciákkal kell rendelkeznie, és milyen viselkedési szabályok vonatkoznak rá.

2. Szakirodalmi áttekintés

Amint a fentiekben említettük, minden országnak vannak a lehallgatásra vonatkozó jogszabályai és rendelkezései. Az európai irányelvek is szigorúan meghatározzák a lehallgatás feltételeit és adatvédelmi szabályait. A lehallgató személy kompetenciáit és tevékenységének feltételeit azonban eddig kevesen vizsgálták. A következőkben

a nemzetközi szakirodalmi előzményekből szeretnénk rövid áttekintést nyújtani, különös tekintettel azokra a kutatásokra, amelyek a lehallgatást végző személy tevékenységét, munkakörülményeit és a feladata ellátásához szükséges feltételeket vizsgálták Belgiumban és Hollandiában.

Arra a kérdésre, hogy az idegen nyelvű lehallgatás mint a tolmácsolás és fordítás egyik fajtája miért ilyen kevés kutatót foglalkoztatott eddig, Capus és Havelka (2021) a következő lehetséges magyarázatot adja. A kutatók elsősorban a tárgyalótermi tolmácsolásra összpontosítottak. Ennek oka egyrészt az, hogy a lehallgató tolmácsok szinte láthatatlanok, és a munkakörülményeiket illető adatok biztonsági okokból rendszerint nem hozzáférhetőek, hiszen az adatvédelmet és a titoktartást minden körülmények között garantálni kell. A másik ok, hogy a hatóságok inkább titokban tartják az erre a kényes területre vonatkozó stratégiáikat és munkamódszereiket. Mindazonáltal González Rodríguez (2015b) szerint nagy szükség van a tolmácsolás e típusának nemzetközi kutatására. A telefonbeszélgetések (nemzetközi) lehallgatásának egyre gyakoribbá válásával ugyanis a lehallgató személy munkája is szélesebb kört érint. Véleményünk szerint az európai tagállamoknak szorosabban kell együttműködniük a jövőben a nemzetközi bűnözés visszaszorítása érdekében.

González Rodríguez (2014, 2015a, 2015b) több kutatást is végzett a lehallgatást végző tolmácsok munkájával kapcsolatosan. Vizsgálta többek között a feladataikat és a módszereiket, valamint a tolmácsolásnak ebben az összetett formájában érintett különböző felek közötti kapcsolatokat is. 2015-ös cikkében (2015a) a szakma fő kihívásait elemzi. Megjegyzi például, hogy a lehallgató tolmácsolás a tolmácsolás átfogó kategóriáján belül egy különálló terület, és a lehallgató tolmács munkájának jellemzői nagyban különböznek a többi tolmácsétól. Megállapítja továbbá, hogy a lehallgató tolmács feladatai gyakran túlmutatnak a lehallgatott üzenet egyszerű tolmácsolásán. Az ilyen típusú tolmácsoláskor például gyakran kell befejezetlen és nem egyértelmű üzeneteket feldolgoznia és értelmeznie. A szerző állítása szerint így ezeknek a tolmácsoknak az üzenetek megfejtésére is képesnek kell lenniük, és nagy kihívásokkal kell megbirkózniuk.

Capus és Havelka (2021) González Rodríguezhez (2014) hasonlóan amellet érvel, hogy a lehallgató tolmácsolásra a tolmácsolás önálló módjaként kell tekinteni. A lehallgató tolmácsolást egy Svájcban végzett online felmérés segítségével kutatták. Svájcban egyelőre még nincs szabványos eljárás a lehallgató tolmácsok jegyzékbe vételére és képzésére, ami azt jelenti, hogy a nem képzett tolmácsok alkalmazása nagy kockázatot jelent. Emellett felmérésükből kiderül, hogy továbbra is sok a bizonytalanság az alkalmazott tolmácsolási stratégiákat, módszereket, a feladatok megosztását, valamint a jogi tolmácsok és a rendőrök közötti kapcsolatot illetően. Ezért további interdiszciplináris kutatásokat irányoznak elő. Kifejezetten hasznos lenne kérdőívüket más országokban is alkalmazni annak érdekében, hogy mélyebb betekintést, konkrétabb rálátást nyerjenek erre a kutatási területre.

Egy másik svájcban végzett kutatás (Capus & Griebel, 2021) kilenc bírósági ítélet kvalitatív tartalomelemzésének segítségével vizsgálta a lehallgató tolmácsok láthatóságát a svájci Szövetségi Legfelsőbb Bíróságon. A kutatás eredményei szerint nem egyértelműek azon kompetenciák, amelyekkel a lehallgatást végző tolmácsnak rendelkeznie kell. Habár a tanulmány új meglátásokat tár fel, a szerzők rámutatnak, hogy a lehallgatást végző tolmácsok munkájáról és annak jogi következményeiről szóló tudományos ismeretek továbbra is nagyon korlátozottak.

Általában elmondható, hogy a lehallgató tolmácsokkal kapcsolatos kutatások világszerte nagyon ritkák. A legtöbb tanulmány a felesketett jogi fordító-tolmács munkájának különböző aspektusait vizsgálja. Larchet & Péglise (2009) például a franciaországi jogi fordító-tolmács státuszát vizsgálta, és a szakma nehézkes professzionalizálódásának lehetséges magyarázatait sorolta fel. Az egyik ilyen ok a jogi fordító-tolmácsok szakmai szervezeteinek a széttagoaltsága, sőt hiánya lehet. Driesen (2016) szerint a tolmácsolást még mindig gyakran olyan tevékenységnek tekintik, amelyet bármilyen többé-kevésbé kétnyelvű személy végezhet, ahelyett, hogy valódi szakmának tekintenék. Véleménye szerint a szakmán belüli nagyobb egység, valamint az egyértelmű etikai kódex és képzés megoldást nyújthat a fennálló problémákra. Kutatásában egyéb kérdésekkel is foglalkozik, így például a hites fordító-tolmács helyes megnevezésével.

Charret-del Bove (2014) és Dechamps (2012) tanulmányaikban a jogi fordító-tolmács szakma didaktikai oldalát emelik ki. Charret-del Bove (2014) kutatásában a franciaországi bírósági fordító-tolmács képzésről beszél. Beszámol a tanfolyam képzési programjáról, a szakmához kapcsolódó kompetenciákról és készségekről. Dechamps (2012) meghatározza a jogi francia nyelv (tanulásának) fő kihívásait. A fenti francia tanulmányok arra adnak példát, hogy a tolmácsolás milyen sok oldalról közelíthető és vizsgálható meg. A kutatók minden esetben különböző szempontok szerint végezték elemzéseiket, azonban soha nem tettek konkrét megállapításokat a lehallgató tolmács munkájáról. Egyelőre nem léteznek tudományos kutatások a franciaországi lehallgatásokkal kapcsolatban.

González Rodríguez (2015b) is ugyanezt a tendenciát állapította meg a lehallgató tolmácsokról szóló tanulmányában. A tolmácsolással kapcsolatos tanulmányokban a lehallgatást gyakran a jogi tolmács sokféle feladata közül az egyikhez sorolják. Bár véleménye szerint számos érv szól a lehallgató tolmácsolás kutatásának fontossága mellett, a kutatások ritkán merülnek el mélyebben ennek a sajátos tolmácsolási típusnak a sajátosságaiban. Capus & Griebel (2021) megjegyzi, hogy ha a lehallgató tolmácsolással egyáltalán foglalkozik is bármiféle tudományos kutatás, akkor azt gyakran a rendőrségi tolmácsolás kontextusában vagy annak változataként szokták vizsgálni. Ez azért figyelemre méltó, mert a lehallgató tolmácsolás valójában a tolmácsolás hibrid formája, amely nagy mértékben eltér a rendőrségi tolmácsolás prototipikus módjától.

Annak ellenére, hogy a lehallgató tolmácsolás kutatása az elmúlt években mégis némi lendületet nyert, sok minden marad még rejtve nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt (Alsulaiman, 2019). A szakirodalmi áttekintés azt mutatja, hogy nem sokat tudunk erről a tolmácsolási fajtáról, mert mint említettük, az eddigi tudományos kutatások főként a tolmácsok tárgyalótermi szerepére összpontosítottak. A lehallgató tolmácsoknak ugyanis más tulajdonságokkal kell rendelkezniük, és más kihívásokkal kell szembenézniük (Donzé, 2019). A lehallgatást végző tolmácsokkal kapcsolatos nemzetközi kutatások sajnos rendkívül hiányosak, bizonyos országokban, például Franciaországban vagy Spanyolországban nem is léteznek. Ez pedig részben azzal magyarázható, hogy többek között Franciaországban a szakmának nincs egységes definíciója. A lehallgató tolmács személyével kapcsolatos kutatások hiánya nemcsak a fordítással és a tolmácsolással kapcsolatos tanulmányokon belül, hanem a jogi tanulmányokon belül is feltűnő (Capus & Griebel, 2021), jóllehet óriási szükség és igény lenne rájuk. A kutatások és azok eredményei ugyanis hozzájárulnak a szakma nagyobb ismertségéhez és elismertségéhez, valamint annak professzionalizálásához. Capus és Havelka szerint a *negative circular flow* (Capus & Havelka, 2021: 18–25), azaz a negatív körforgás elkerülése érdekében is több kutatásra lenne szükség.

2.1. Elnevezés

Mit tudunk tehát a lehallgatást végző személyről? Ki is ez a személy, és mi a legfőbb feladata? Tolmács? Fordító? Ha abból indulunk ki, hogy tolmács, akkor e mellett szól az a tény, hogy a bejövő nyelv beszélt nyelv, ennek a tolmácsnak azonban nem csupán tolmácsolnia kell, számtalan más feladat is hárul rá. Ő ugyanis az a személy, aki a bejövő üzenetet dekódolja, és sok esetben visszafejti. Lehallgatáskor nem vesz részt aktívan a beszélgetésben. Sokszor csak a paraverbális jeleket külön dekódolva tudja tolmácmunkáját a maga teljességében elvégezni. Azaz külön kell jegyeznie, ha valaki (túlzott) érzelmi töltettel beszél: haragos, kiabál, fél vagy éppen nevet.

Egy szokványos kihallgatás során a kihallgatást végző személy hallja és látja a gyanúsított személy könnyeit, mimikáját. Ebben az esetben a tolmácsnak mindegyre nem kell külön figyelmet fordítania. Azonban lehallgatás alkalmával a nem verbális információkat is jegyeznie kell a teljes megértés érdekében. A munkáját tovább nehezíti a telefonos beszélgetések rossz minősége. Sok a háttérzaj, vagy „recseg” a vonal, esetleg nem megfelelő a térerő. Az is gyakori, hogy a lehallgatott személyek – főleg a kábítószerkereskedelem világában – a szleng mellett kifejezetten kódolt nyelvet használnak, éppen a megértés megnehezítése miatt.

Mivel azonban hatósági lehallgatás esetén a bejövő nyelv beszélt, a kimenő nyelv pedig írott formájú, egyértelműnek látszik, hogy a nyelvi közvetítőt nem nevezhetjük tolmácsnak. Tehát a lehallgatást végző személy mégis inkább fordító? Csakhogy a fordító nem beszélt, hanem írott nyelvet fordít, és mindeközben nem feladata és nem is tud paraverbális elemeket értelmezni, majd beledolgozni őket a fordításába. A

fordítónak nem dolga az átírás. Itt pedig erről is szó van. Egy öt országra kiterjedő felmérésben (Belgium, Hollandia, Franciaország, Spanyolország és Magyarország) arra a kérdésre kerestük a választ, hogyan nevezik a lehallgatást végző személyt. Az eredmények alapján arra az egyértelmű következtetésre jutottunk, hogy sehol sem tudják pontosan meghatározva lefedni a lehallgató személy munkáját.

1. táblázat. A lehallgatást végző személyek elnevezése különböző nyelveken

Belgium	Hollandia	Spanyolország	Franciaország	Magyarország
Vertaler/tolk taptolk	Interceptietolk	Intérprete de escuchas telefónicas / Intérprete policial	Expert traducteur- interprète	Információ- feldolgozó

2.2. Kompetenciák

Amint az 1. táblázatból egyértelműen kiderül, szinte minden általunk megvizsgált nyelvben benne van a tolmács és a fordító elnevezés kettőssége. Igaz, hogy a magyar megnevezésben a fordítás egyik fogalma sem kerül kifejezésre, a hollandban pedig egyértelműen inkább a tolmácsolás hangsúlyos a lehallgatás mellett. Ez valószínűleg abból adódik, hogy a holland az angol *intercept interpreter* megnevezését vette át. A spanyol, francia és belga hatóságok mindkét formát használják, ezzel is utalva a feladat kettős mivoltára, ugyanakkor mégsem teljesen lefedve ezt a fajta munkát, hiszen itt a tolmácsoláson és fordításon kívül további feladatok is hárulnak még erre a személyre, többek közt a dekódolás, átírat készítés, paraverbális elemek kiemelése és értelmezése és hangfelismerés. E feladatok és kompetenciák összeségét a jogi tolmácsokéval és fordítókéval összevetve a 2. táblázatban összegezzük.

2. táblázat. A lehallgatást végző személyek kompetenciái

Kompetenciák	Jogi tolmács	Jogi fordító	Lehallgató személy
Jogi eljárás ismerete	X	X	X
Nyelvismeret (mindkét nyelv)	X	X	X
Jogi terminológia ismerete	X	X	X
Specifikus nyelvismeret (szleng, zsargon stb.)	X	-	X
Jogi rendszerek ismerete	X	X	X
Analitikus kompetenciák	X	X	X
Szintetizáló és összefoglalási készségek	X	-	X
Fordítási elvek és elméletek ismerete	-	X	X
Tolmácselvek és elméletek ismerete	X	-	X
Beszédképesség	X	-	X
Írásképesség	-	X	X
Számítógépes alapismeret	-	X	X
Interkulturális ismeret	X	X	X
Stresszkezelés	X	-	X

Nagy munkabírás	X	X	X
Etikai kódex ismerete	X	X	X
Elkötelezettség	X	X	X

A fenti táblázatból egyértelműen kiderül, hogy a lehallgató személy kompetenciái a jogi tolmács és fordító feladatainak és készségeinek mintegy „összegyűréséből” tevődnek össze. Nyilvánvaló tehát, hogy a fordító írásbeli kompetenciái alapvetőek, míg a tolmácsoknál inkább a szóbeli készség játszik fontos szerepet. A lehallgató személy esetében viszont mindkét készség rendkívül fontos, hiszen meg kell értenie a bejövő beszélt szöveget, elemeznie kell a fejében, hogy azután mindezt a másik munkanyelvén összefoglalva leírja.

Amennyiben a vizsgálóbíró vagy rendőri szerv relevánsnak értékeli a beszélgetést és a bejövő információt, a lehallgató személy átiratot készít, amelyben feljegyzi a paraverbális információt is. Természetesen fontos azt is meghatároznunk, mit értünk összefoglaláson. Ha például a lehallgatott személy arról beszélget valakivel, hogy mit ebédelt, és hogy ízlett-e neki az étel, vagy sem, akkor egyszerűen megoldhatjuk az összefoglalást egy megjegyzéssel, hogy felszínes beszélgetés folyt az ebédéről. Az összefoglalásokat azonban mindenképpen bővebb kifejtéssel kell elkészíteni, hiszen a lehallgató személy – aki nem részesült rendőri vagy nyomozói kiképzésben – nem tudhatja, hogy mi minősül relevánsnak, és mi nem. Amikor e cikk szerzője azzal foglalta össze a prostituált és futtatója közötti hosszas kommunikációt a prostituált egészségügyi állapotát illetően, hogy felszínes beszélgetés a prostituált újabb orvosi vizsgálatáról, még véletlenül sem gondolta, hogy ezek a részletek később fontos szerepet játszhatnak. Abból az interkulturális tudásból kiindulva, hogy a magyarok sokat panaszkodnak az egészségi állapotukról, és összehasonlítva más nemzetekkel gyakran fordulnak orvoshoz, bár viszonylag részletesen, mégis nagy vonalakban foglalta csupán össze a közel 15 perces beszélgetést. Az meg sem fordult a fejében, hogy mindez fontos és releváns lehet nyomozási szempontból, hiszen mint ahogyan azt a nyomozó később kifejtette, az említett beszélgetés egyértelmű bizonyítéka volt a prostituált kiszolgáltatott helyzetének. A beszélgetésről átiratot kell készíteni. Ezért mindenképpen fontos, hogy a lehallgató személy olyan összefoglalást készítsen, amely alapján a nyomozó és a vizsgálóbíró egyértelmű képet kap a beszélgetésről, és meg tudja határozni, hogy az egyáltalán releváns-e.

A 2. táblázatban feltüntetett készségek között szerepelnek a jogi ismeretek (jogi eljárások és rendszerek). Ezek szükségessége többször váltott ki vitát a lehallgató személyek körében. Az ellene érvelők szerint az ilyen telefonbeszélgetések nem tartalmazzak semmiféle jogi fogalmat vagy kifejezést, ezért a fordításuk sem igényel jogi ismereteket. Az adott nyelvben használt szleng és zsargon ismerete sokkal

lényegesebb. Ez természetesen így van, de nem lehet elsiklani a tény fölött, hogy a lehallgatást végző személy jogi keretek között dolgozik, ugyanakkor kétségtelenül tisztában kell lennie a szavak, sőt akár a névelők elhagyásának vagy hozzáadásának következményével. Azaz nem mindegy, hogy a fordítás ‘add ide a baltát’ vagy ‘adj ide egy baltát’. Ez elsősorban olyan, főleg szláv, nyelvek esetében játszhat szerepet, ahol nem létezik a határozatlan névelő. Ilyen esetben az átirat során ezt rendkívül fontos megemlíteni, hiszen szinte minden jogi rendszerben eltér a büntetés mértéke attól függően, hogy valamit előre megfontolt szándékkal követnek el (add ide *a* baltát) vagy hirtelen felindulásból (*egy* baltát).

Szembetűnő lehet a stresszkezelés készsége a 2. táblázatban. A tolmácsok által tapasztalt stressz nem szorul különösebb magyarázatra. A fordítók ennek kevésbé vagy legalábbis másként vannak kitéve, például amikor szoros határidőn belül kell a fordítást elkészíteniük. A lehallgatást végző tolmácsok esetében viszont szintén óriási a nyomás, hiszen egyrészt az ő munkájuk tempójától függ a nyomozás menete, másrészt sokszor olyan mennyiségű anyagot kell lehallgatniuk, hogy egy lehallgató tolmács nem képes mindent feldolgozni. Ilyenkor még egy vagy több tolmácsot is bevonnak a lehallgatásba, ami azonban a különböző interpretációk lehetőségét is magával vonhatja. Ez főleg akkor okozhat problémát, ha olyan lehallgató tolmácsot alkalmaznak, aki nem részesült semmiféle képzésben. A stressz másik lehetséges forrása az állandó készenléti állapot. A nyomozás bizonyos pontjain ugyanis, például letartóztatáskor vagy rajtaütéskor előfordulhat, hogy a lehallgató tolmácsnak állandó készenlétben kell lennie. Ez a nap bármelyik órájában bekövetkezhet, ilyenkor a lehallgató tolmács a számítógép előtt ülve várja a bejövő telefonbeszélgetéseket, és azonnal jelenti a nyomozóknak a lehallgatott beszélgetés tartalmát. Ilyen helyzetben a felelősség nagyságával egyenlő arányban nő a stressz mértéke is.

2.3. Specifikus kompetenciák

Ha a lehallgatást végző személy specifikus kompetenciáit összehasonlítjuk a jogi tolmácsok és fordítók készségeivel, a 3. táblázatban felsorolt eredményre juthatunk:

3. táblázat. A lehallgató személy specifikus kompetenciái

Specifikus kompetenciák	Jogi tolmács	Jogi fordító	Lehallgató személy
Igazságügyi nyelvész	-	-	X
A nyelven kívüli interakció ismerete	-	-	X
Átirat és átirati konvenciók ismerete	-	-	X
Hangfelismerés	-	-	X
Nyomozói képességek	-	-	X
Kódolt nyelv felismerése	-	-	X
Specifikus etikai kódex	-	-	X

A fenti specifikus készségek listája arra enged következtetni, hogy az elnevezés, legyen az tolmács/fordító vagy adatkezelő, nem megfelelően fedí az általunk vizsgált tevékenységnek a tartalmát. Éppen ezért történtek kezdeményezések egy új definíció bevezetésére. 2016-ban az első olyan nemzetközi konferencián, amely kizárólag a lehallgatás témájával foglalkozott a Leuveni Egyetem Alkalmazott Nyelvészet Intézete szervezésében, a FoLiTeX megnevezés került bevezetésre. Ez a terminus mindenki egyöntetű véleménye szerint teljességgel megfelel minden kívánalomnak, hiszen a következő szóelemekből áll össze: FOrensic – az igazságügyi jellegre; LInguistic – a nyelvészeti tartalomra; Tap – a lehallgatásra; valamint EXpert – a szakértői szerepre utalva. A FoLiTeX megnevezés azonban nem maradt meg a köztudatban, nem terjedt el, jöllehet ez tűnt a legmegfelelőbbnek, és egyetértettek vele a jogi és rendőrségi szakemberek is. A köznyelv továbbra is a lehallgató tolmács elnevezést használja.

Ha alaposabban megnézzük a lehallgató személyre vonatkozó jellemzőket, akkor a következőket kell feltétlenül kiemelni.

2.3.1. Igazságügyi nyelvészeti ismeretek

Mondhatnánk, hogy a tolmács nem nyelvész. Miért kellene ilyen irányú ismeretekkel is rendelkeznie? Az a tény, hogy a lehallgató tolmács nem csupán tolmácsol, hanem elemzi is a szöveget, valamint összefoglalja a mondanivalót a hatóság nyelvén, azt jelenti, hogy nyelvészeti készségekre is szüksége van. Ezt hangsúlyozza ki Fraser, amikor a következőt állítja:

Gyakorta elhangzik, hogy a törvénykezés során nagyobb mértékben kellene felhasználni a nyelvészek által készített átiratokat. Bár ez egyes esetekben segíthet, nem nyújt általános megoldást. Sőt, a helyett, hogy javítana, inkább ronthat a helyzeten. Ez azért van így, mert nem veszi figyelembe a törvényszéki nyelvtudományban kevésbé ismert jogi eljárásokat, és az általuk megtestesített nyelvről alkotott tévhiteket. (Fraser 2021: 134, saját fordítás)

2.3.2. A nyelven kívüli interakció ismerete

A különböző országokban a lehallgatáskor használt szoftverek sokban megkönnyítik a tolmácsok munkáját. A szoftver ugyanis nem csupán azt teszi lehetővé a tolmács számára, hogy újra meghallgassa az adott telefonbeszélgetést, hanem azt is, hogy lelassítva hallgassa meg (a tempót a tolmács maga tudja beállítani), sőt arra is lehetőséget nyújt, hogy ha a beszélgetőpartnerek egyszerre beszélnek, akkor a két csatornát különválasztva egyszerre csak egy beszélőre összpontosítson.

A szoftver megkönnyíti ugyan a lehallgató munkáját, azonban nonverbális vagy paraverbális kommunikatív elemekkel nem képes szolgálni. Vagyis a lehallgató személy leleményességén múlik, hogy ezeket a rendkívül fontos jelzéseket hogyan

konvertálja grafikai jelekké. Erre nézve ugyanis semmiféle megállapodás nincs. Egyesek emotikonokat használnak, míg a legtöbb lehallgató szögletes zárójelben jegyzi meg, hogy a beszélgetés milyen hangulatban esetleg milyen háttérzajban folyt: kiabáltak, veszekedtek vagy éppen nevettek-e. Ezeket a jelzéseket rendszerint dőlt betűvel írják zárójelbe, és a végén minden egyes alkalommal hozzáfűzik, hogy ez a tolmács megjegyzése volt. Így teszik egyértelművé mind a nyomozó, mind pedig a vizsgálóbíró számára, hogy mit hallottak, valamint hogy ez a saját benyomásuk.

2.3.3. Átirat és átirati konvenciók ismerete

Nem szorul különösebb magyarázatra az átirat és az átirati konvenciók jelentősége. Természetesen nincs szükség a beszéd során előforduló szünetek időtartamának pontos mérésére, de vannak olyan konvenciók, amelyek betartása hasznos lenne. A paraverbális elemek lejegyzése szintén teljesen egyéni. Nem létezik erre nézve sem megállapodás, sem javaslat. Fontos még kiemelni, hogy amennyiben a lehallgató tolmács esetleg nem ért jól valamit, azt is egyértelműen jelezze, és soha, semmiféle körülmények között ne találgasson.

2.3.4. Hangfelismerés

A hangfelismeréssel kapcsolatosan megoszlanak a vélemények. Belgiumban például ez a feladat nem (mindenütt) tartozik a lehallgató tolmácsok feladatai közé, hiszen ez még inkább megnövelné a nyomozás során kialakult felelősségüket. A nyomozó dönti el, hogy ez is a lehallgató tolmács feladatai közé tartozik-e, általános szabály nem létezik. Más a helyzet Hollandiában, ahol kifejezetten erre kifejlesztett szoftver (úgynevezett fonotéka) segítségével tudják beazonosítani a hangot, nagy terhet és felelősséget véve le ezzel a tolmács válláról. Mert mi történik, ha mégis tévedett? Nem ugyanaz a személy köthető esetlegesen másik ügyszöveghez, még ha a hangszín és a kiejtés hasonló is. Mindez nem lehet a tolmács felelőssége.

2.3.5. Nyomozói készség

A nyomozói készség szinte önmagáért beszél. Normális esetben a rendőr végzi a nyomozást, amelynek egy részét a telefonos lehallgatás teheti ki. Ha a telefonos beszélgetések nyelve az adott hatóság nyelvén folyik, akkor a rendőr a lehallgató személy, ő készíti el a beszélgetés összefoglalását, és amennyiben szükséges, annak átiratát is, és dönt arról, hogy amit hall, az a nyomozás szempontjából lényeges-e. Ezekben az esetekben szintén a nyomozó ismeri fel a lehallgatott személyek hangját, köti esetleg össze más ügyekkel, azaz nyomozói munkát végez. Mindez természetes a számára, hiszen erre képezték ki, ezt sajátította el a tanulmányai során.

A helyzet teljesen megváltozik, amikor a lehallgatott telefonos beszélgetések egy másik, a nyomozó számára idegen nyelven zajlanak. Ekkor van szükség a lehallgató

tolmács/fordító munkájára, aki ugyanazt a tevékenységet, majdhogynem nyomozást végzi, mint a rendőr. Azzal az óriási különbséggel, hogy ez a lehallgató tolmács nem részesült semmiféle rendőri képzésben. Márpedig ebben az esetben az ő fordításától és összefoglalásától függ, hogy milyen irányt vesz a nyomozás. Benne kell(ene) megbízni a nyomozónak, miközben a lehallgató tolmácsokat nem készítik fel erre a feladatra, és csak egy nagyon rövid továbbképzésen vesznek részt. Ezért a lehallgató személy rendszeresen egyeztet a nyomozóval, beszámol neki a hallottak alapján felmerülő benyomásairól, azaz együtt gondolkozik és dolgozik vele. Kérdéses, hogy etikai szempontból ez a magatartás elfogadható-e. A jogi tolmácsok etikai kódexe szerint ugyanis a tolmácsok munkájuk során mindent lefordítanak, objektívek és pártatlanok maradnak, vagyis egyik fél érdekében sem tesznek semmiféle személyes kijelentést vagy megállapítást. Azzal az eljárással, hogy a lehallgató tolmácsok először összefoglalnak vagy szinopszist készítenek, már önmagában lábbal tiporják az etikai kódex teljességre vonatkozó pontját. Ez persze a munka jellegéből fakad, amit aztán az átiratok során korrigálnak.

2.3.6. Kódolt nyelv felismerése

A telefonbeszélgetések során a lehallgató tolmács gyakran ütközik szlengbe és kódolt nyelvhasználatba. Gondoljunk csak a lepedő szavunk értelmére. Belgiumban a kábítószerkereskedőket lehallgató tolmácsok nagy kihívásoknak vannak kitéve, ami a kódolt nyelvet illeti. A kislány szó ugyanis például egy olyan hajóra is utalhat, amellyel a kábítószer csempészték be az ország kikötőjébe. Ilyenkor fontos, hogy a lehallgató tolmács a szó szerinti fordítást és a lehetséges jelentést (zárójelben) is feljegyezze. Ki kell hangsúlyoznunk, hogy nem szabad mindent „túlgondolni” sem, mert annak további jogi következményei is lehetnek. Számolni kell azzal is, hogy a lehallgató tolmács bizonyos esetekben olyannyira tele van előítélettel, hogy már esetleg akkor is gyanús dolgot hall, amikor erre semmi oka nincs.

2.3.7. Etikai kódex

De mi a helyzet az objektív és pártatlan hozzáállással? Ha összehasonlítjuk a tolmács munkáját egy rendőrségi kihallgatás és egy lehallgatás során, akkor a különbségek egyértelműen kirajzolódnak. Rendőrségi kihallgatáskor a tolmács dolga csak annyi, hogy az alatt a néhány óra alatt, amíg a kihallgatás zajlik, a tőle telhető legjobb tudása szerint tolmácsoljon, anélkül, hogy a mondottakat kiegészítené vagy módosítaná. Ez alatt a pár óra alatt, amíg a tolmács dolgozik, teljességgel pártatlan mindkét fél felé, nem nyilvánít semmiféle véleményt az ügyről, nem segíti a rendőrt a munkájában, nem ad neki sem tanácsot, sem további felvilágosítást. A tolmács felelőssége a kihallgatás során egészen minimális, hiszen a rendőr vezeti a kihallgatást, szabja meg az irányt és a tempót.

Mindez drasztikusan megváltozik, ha a lehallgatást végző személy a tolmács. Míg a kihallgatás mindössze néhány órát vesz igénybe, addig egy-egy lehallgatási munka akár hónapokig is eltarthat. A tolmácsnak majdnem minden nap be kell mennie a rendőrségre, hogy a lehallgatást elvégezze (biztonsági okokból sem Belgiumban, sem Hollandiában nem teheti ezt otthon, kivéve Franciaországban, ahol a tolmácsok hazavihetik a munkát, hogy otthon végezzék el), közben pedig rendszeresen, naponta akár többször is értekezik a nyomozóval, hogy megossza vele a lehallgatáskor felmerült benyomásait. Érthető, hogy ez radikálisan megváltoztatja a rendőr és a lehallgatást végző tolmács munkakapcsolatát. Kollégákká válnak, hiszen a tolmács most már nemcsak fordít, hanem több héten keresztül napi szinten beszámol a rendőrnek, együtt gondolkodik vele. Ezáltal viszont nemcsak az üggyel kapcsolatos érintettsége, hanem a felelőssége is jelentősen megnő. Ebben az esetben tehát a tolmácsok etikai kódexének szabályai módosulnak, mintegy „alkalmazkodnak” ehhez a helyzethez.

Érdekes mindezt az érintett nyomozó szemszögéből látni. A fentebb említett 2016-os nemzetközi konferencián Patrick Steenacker nyomozó rendkívül szemléletesen fogalmazta meg, milyen érzés rendőrként egy idegen nyelvű telefonos beszélgetés lehallgatásában nyomozni. A nyomozást egy mozifilmhez hasonlította, amelyben a nyomozó mindent tud követni, hiszen van kép, hang, zene, speciális effektusok és felirat. Amennyiben a telefonbeszélgetések a hatóság nyelvén zajlanak és a nyomozó maga a lehallgató személy, akkor a kép ugyan eltűnik, de minden más megmarad. Vagyis mindent hall, a hangot, zenét, speciális effektusokat, sőt a felirat is megvan. Ha azonban a telefonbeszélgetések idegen nyelven folynak, a lehallgató személy pedig a tolmács, akkor a feliraton kívül minden eltűnik a rendőr számára, és teljes egészében a lehallgatást végző tolmács munkájától és annak minőségétől függ.

Az etikai kódexnek van egy másik igen fontos pontja, amelyet semmiképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni a lehallgatások során. Ez az objektivitás és pártatlanság elve, viszont egy másik szempontból. Hogyan tud egy lehallgatást végző tolmács objektíven és pártatlanul tolmácsolni a rendőrségi kihallgatás alatt, ha több héten keresztül nap mint nap láthatatlanul és hívatlanul de mégiscsak jelen van egy (megfigyelt, gyanúsított) személy mindennapjaiban és életében, ha egy idő után már szinte pontosan tudja, hogy néz ki a lehallgatott személy napja, mit reggelizett, kivel találkozott, hogyan mérgeződött, vagy mivel viccelődött? A mi véleményünk az, hogy nem tud. Rendkívül fontos kiemelni, hogy a lehallgató tolmács ne tolmácsoljon ugyanannak a személynek a kihallgatáskor. Gondoljunk csak bele, hogy a lehallgató tolmács ilyen esetben többet tudhat az egész helyzetről mint maga a nyomozó. Ez pedig elfogadhatatlan helyzetet teremthet.

3. Konklúzió

A fentiekben rövid áttekintést adtunk a lehallgató tolmács munkájáról, specifikus készségeiről. Megállapítottuk, hogy a témával kapcsolatosan igencsak korlátozottak a kutatások. Mindez a tevékenység titkos jellegéből is adódik. Hiszen amíg egy jogi tolmács a rendőrségi kihallgatás során és a tárgyalóteremben is látható, addig a lehallgató tolmács teljességgel láthatatlan, a nyomozás során mégis folyamatosan jelen van, a munkája pedig rendkívül összetett és többretű. Minden országban létezik ez a tevékenység, az erre vonatkozó kutatások száma azonban nagyon csekély. Szinte semmit sem tudunk a más országokban tapasztalható helyzetről. Nem tudjuk, ki végzi ezeket a tevékenységeket, milyen feltételek mellett, részesül-e bármiféle képzésben, valamint hogy tisztában van-e munkájának súlyával és etikai határaival.

Ugyanakkor pozitív eredményként könyvelhetjük el, hogy az utóbbi években mégiscsak folytak újabb kutatások ezen a területen. Az is reményt keltő, hogy vannak kezdeményezések ezeknek a szakembereknek a továbbképzésére. Mind a Leuveni, mind pedig a Genti Egyetem jogi tolmács képzésében jut némi figyelem ennek a tolmácsolási munkának, még ha alacsony óraszámokban is.

A szakma ismertsége sajnos továbbra is alacsony szintű, nincsenek rá vonatkozó szabályok, és úgy általában értetlenségbe ütköznek mind a kutatók, mind pedig a lehallgató tolmács. Egyik fél sincs tisztában az egymás iránti elvárásokkal, (etikai) határokkal, lehetőségekkel.

Végezetül néhány ajánlást szeretnénk megfogalmazni a hatóságok és az oktatási intézmények (jogi tolmács- és fordítóképzők) felé. Be kell látnunk, hogy a lehallgató tolmács tevékenysége rendkívül összetett, hiszen egyszerre jogi tolmács (beszért nyelvből fordít) és jogi fordító (írott szöveget produkál), ugyanakkor igazságügyi nyelvész (szöveget analizál és értelmez), rendelkezik jogi háttérrel (tisztában van azzal, hogy egy egyszerű tévedés, például a névelőt illetően, a gyanúsított büntetését drámaian megnövelheti), tudatában van az átírató konvenciókkal, és tiszteletben tartja az etikai kódex előírásait, még ha módosítva is.

Ahhoz, hogy mindezt magas szinten is biztosítani tudja, képzésre van szüksége. Olyan képzésre, amely figyelembe veszi a fent említett aspektusokat, és felkészíti a szakembereket a módfelett nehéz, kihívásokkal teli, ugyanakkor értékes és fontos feladatra.

A címben elhangzó mondat egy emberkereskedelemmel gyanúsított személy szájából hangzott el egy barátjával folytatott telefonbeszélgetés során, amit a jelen tanulmány egyik szerzője hallgatott le és jegyzett le a nyomozóknak körülbelül a következőképpen:

‘X’ egy találkoztól beszért meg ‘Y’-nal következő hét kedden 23 órakor a belvárosban az A utca 18. szám alatt. ‘X’ kifejezte arra irányuló aggályait is, hogy esetleg a rendőrség megfigyeli őt és a telefonbeszélgetéseit is lehallgatja, mire ‘Y’

letorkolta és azt mondta, hogy szerinte mindez képtelenség. Ilyesmi csak a filmekben fordul elő.

Mindeközben a lehallgatást végző tolmács csendben és figyelmesen meghallgatta a magyar nyelvű beszélgetést, és hollandra összefoglalva le is fordította a belga nyomozó szervek számára.

Irodalom

- Capus, N., & Griebel, C.** (2021). The (In-)Visibility of Interpreters in Legal Wiretapping — A Case Study: How the Swiss Federal Court Clears or Thickens the Fog. *International Journal of Language & Law*, 10, 73–98. doi: <https://doi.org/10.14762/jll.2021.37>
- Capus, N., & Havelka, I.** (2021). Interpreting Intercepted Communication: A Sui Generis Translational Activity. *International Journal for the Semiotics of Law - Revue internationale de Sémiotique juridique*, 35(5), 1817–1836. doi: <https://doi.org/10.1007/s11196-021-09876-0>
- Charret-del Bove, M.** (2013). Le diplôme universitaire de traducteur interprète juridique un exemple de formation continue en traduction juridique. In E. Damette, M. Charret-Del Bove, & M. Meunier (Eds.), *La traduction juridique : Points de vue didactiques et linguistiques* (13–30). Publications du CEL.
- Dechamps, C.** (2012). Problématiques de l'enseignement/apprentissage du français juridique dans la formation de traducteurs juridiques. In E. Damette, M. Charret-Del Bove, & M. Meunier (Eds.), *La traduction juridique : Points de vue didactiques et linguistiques* (89–106). Publications du CEL.
- Driesen, C.** (2016). L'interprétation juridique : surmonter une apparente complexité. *Revue française de linguistique appliquée*, 21(1), 91–110. doi: <https://doi.org/10.3917/rfla.211.0091>
- Fraser, H.** (2018). Assisting' listeners to hear words that aren't there: dangers in using police transcripts of indistinct covert recordings. *Australian Journal Of Forensic Sciences*, 50(2), 129–139. doi: <https://doi.org/10.1080/00450618.2017.1340522>
- Fraser, H., & Kinoshita, Y.** (2021). Injustice Arising from the Unnoticed Power of Priming: How Lawyers and Even Judges can be Misled by Unrealible Transcripts of Indistinct Forensic Audio. *Criminal Law Journal*, 45(3), 142-152.
- González Rodríguez, M. J.** (2014). Formas de mediación en el trabajo del intérprete de escuchas telefónicas. In C. Valero-Garcés, B. Vitalaru, & Mojica López, E (Eds.), *(Re)considerando ética e ideología en situaciones de conflicto* (205–214). Alcalá: Editorial Universidad de Alcalá.
- González Rodríguez, M. J.** (2015a). Interpretar escuchas telefónicas en ámbito judicial: análisis descriptivo y metodología operacional. *Trans*, 19(1), 109–129. <https://doi.org/10.24310/TRANS.2015.v1i19.2096>
- González Rodríguez, M. J.** (2015b). Interpretación para escuchas telefónicas: de la experiencia profesional a su didáctica. *Nuevos horizontes en los Estudios de Traducción e Interpretación (Resúmenes)*, 29–38. doi: <https://hdl.handle.net/11585/519506>
- Lai, M.** (2023). Transcribing and translating forensic speech evidence containing foreign languages – An Australian perspective. *Front. Commun.* 8:1096639
- Larchet, K. & Péglise, J.** (2009). Une professionnalisation problématique : les experts judiciaires interprètes-traducteurs. *Formation emploi*, 108, 9–24. <https://doi.org/10.4000/formationemploi.2051>

Internetes hivatkozások

- <https://www.statewatch.org/media/1407/eu-council-wiretapping-lawful-interception-cooperation-11517-20.pdf>
- <https://www.arts.kuleuven.be/tolkwetenschap/studiedagen-congressen/tweede-studiedag-taptolken-21-april-2016/presentation-patrick-steenacker>